

Катерина ГУЛЬКЕВИЧ
магістрант із журналістики
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка,
науковий керівник –
кандидат історичних наук,
доцент Петро Гуцал

УДК 070:11

КОМІСІЯ З ЖУРНАЛІСТСЬКОЇ ЕТИКИ: ФУНКЦІЇ ТА ПОВНОВАЖЕННЯ

У статті визначено специфіку роботи Комісії з журналістської етики в Україні, проаналізовано функції цього органу та особливості прийняття рішень щодо справ, які стосуються діяльності українських телеканалів.

Ключові слова: журналістська етика, функції, заява, рішення, етичний кодекс.

Самоконтроль журналістів – найнижчий рівень регулювання професійної діяльності, але дуже важливий. Він означає почуття відповідальності, пов'язане з дотриманням вимог журналістської етики. Реальний самоконтроль, самодисципліна можливі за умови високої професійної підготовки, моральної культури журналіста і відсутності тиску на нього з боку керівництва редакції, політичних, громадських організацій, банків, комерційних структур, влади. Та ефективність будь-якого кодексу буде марною, якщо журналіст сам не поставить мету, яка відповідатиме його професійним орієнтирам. А підтримувати і встановлювати ці орієнтири повинні такі органи, як Комісія з журналістської етики.

Аналіз досліджень проблеми. Найґрунтовніше дослідження з журналістської етики – монографія О. Кузнецової “Журналістська етика та етикет” [7]. Також до цієї проблеми зверталися Т. Приступенко у навчальному посібнику “Теорія журналістики: етичні та правові засади діяльності засобів масової інформації” [9] та Л. Пономаренко у монографії “Морально-етичний дискурс сучасних друкованих та електронних ЗМІ” [8].

Метою статті є аналіз діяльності Комісії з журналістської етики в Україні. Реалізація поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**: з'ясувати передумови створення комісії; проаналізувати функціональну систему та визначити основні повноваження комісії з журналістської етики в Україні.

Виклад основного матеріалу. Комісія з журналістської етики розпочала свою діяльність в Україні з 2008 р. Історія її функціонування є досить неоднозначною. Кілька разів були спроби перезавантажити діяльність цього органу. Зокрема, у матеріалі М. Дорош “Як перезавантажити комісію з журналістської етики” на сайті “Медіаграмотність” йдеться про те, що українська журналістика потребує дієвого органу саморегулювання, який став би альтернативою законодавчому регулюванню. Ця теза вже неодноразово звучала у медійному середовищі – її актуальність підтвердилася на круглому столі “Перспективи саморегулювання роботи журналістів та редакцій”, що

відбувся 2 липня 2013 р. Зустріч організувала Комісія з журналістської етики за підтримки проекту Ради Європи “Впровадження європейських стандартів в українському медійному середовищі”. У першу чергу йшлося про назрілу необхідність змінити механізми роботи етичної комісії: розширити її повноваження та підвищити авторитет.

Такі реформи були проведені 4 жовтня 2013 р. на черговому з’їзді підписантів Етичного кодексу українського журналіста в Києві, де делегати обрали новий склад Комісії з журналістської етики. До неї увійшли 15 осіб, серед яких Михайло Батіг, Володимир Мостовий, Сергій Гузь, Тетяна Котюжинська, Олексій Погорелов, Наталія Лигачова-Чорнолуцька, Світлана Остапа та ін. На з’їзді було визначено основні пріоритети діяльності Комісії на найближчі роки. Зокрема, серед пріоритетів на 2013–2014 рр.: побудова партнерства з ключовими організаціями, що представляють медіаіндустрію; розбудова організаційної спроможності та інституційного потенціалу КЖЕ; започаткування предметної міжсекторальної, тематично сфокусованої предметної дискусії щодо порушень стандартів журналістської етики в Україні та потенціальних шляхів покращення ситуації; продовження системної дискусії щодо етичних стандартів журналістики та рівня їх викладання з журналістами та викладачами українських ВНЗ.

Тепер варто визначити, що ж таке Комісія з журналістської етики та якими є її повноваження. Комісія є корпоративним інститутом громадянського суспільства, що розглядає конфліктні ситуації етичного та професійного характеру, які виникають у журналістському середовищі та між цим середовищем і громадськістю у зв’язку з виконанням журналістами свого професійного обов’язку. Це орган саморегуляції роботи журналістів та редакцій, який дозволяє обговорювати й пропонувати шляхи вирішення конфліктних ситуацій, базуючись на єдиному стандарті роботи: Кодексі етики українського журналіста. Основне завдання Комісії: сприяння дотриманню професійних етичних стандартів в українських медіа та формуванню запиту суспільства на якісну журналістику. Комісія прагне забезпечити максимально оперативне й ефективне реагування на скарги, що надходять на її адресу. Також у завдання Комісії входить максимально взаємодіяти з іншими суспільними ініціативами, з журналістським та експертними середовищами, викладачами та студентами ВНЗ для поширення інформації про професійні етичні стандарти журналістики.

Комісія розглядає конфліктні ситуації етичного характеру як за зверненням журналіста, так і за зверненням інших фізичних та юридичних осіб, зацікавлених у етичній оцінці професійної діяльності конкретного журналіста, головного редактора, засновника або власника ЗМІ, державного органу, що має компетенцію у галузі масової інформації. Комісія виносить рішення, спираючись на норми законодавства України, статтю 19 Декларації прав людини, статтю 10 Європейської Конвенції про захист прав людини і основних свобод, статтю 34 Конституції України тощо; застосовуючи до конкретних ситуацій згаданий вище Етичний кодекс українського журналіста.

Діяльність Комісії спрямована на досягнення таких цілей:

- формування культури професійної та чесної журналістики;
- становлення довіри до ЗМІ;
- зміцнення принципу свободи слова в Україні;
- встановлення конструктивного діалогу між учасниками конфлікту на умовах рівноправ’я сторін;
- усвідомлення широкими колами журналістів міжнародно визнаних правил поведінки та необхідності дотримуватися їх у щоденній діяльності;
- досягнення точної кваліфікації дій, що оскаржуються, і формулювання рішень, які застосовуватимуться у майбутньому в якості прецедентів.

Комісія складається з 15 членів, які обираються на з’їзді підписантів Етичного

кодексу українського журналіста. До Комісії входять журналісти, які відомі суспільству своїми високими професійними принципами. На своїх перших після з'їзду зборах Комісія обирає голову. Члени Комісії здійснюють свою діяльність на громадських засадах. За кожним членом Комісії визнається право не брати участь у розгляді конфліктного випадку за умови існування обставин, що можуть поставити під сумнів його незаангажованість у конкретній справі. За ними зберігається право на добровільну відставку. Комісія звітує про свою діяльність перед з'їздом не рідше одного разу на 2 роки. Ротація членів Комісії або підтвердження повноважень дійсних членів відбувається на з'їзді підписантів Етичного кодексу українського журналіста не рідше 1 разу на 2 роки.

Щодо розгляду скарг, то комісія ухвалює рішення у таких формах:

Дружнє попередження – найм'якша форма рішення. Застосовується у випадках, коли Комісія розцінила порушення норм журналістської етики журналістом або органом ЗМІ, які стали об'єктом слухань Комісії, як ненавмисну помилку. Дружнє попередження не є обов'язковим для публікації, його надсилають журналістові, керівнику ЗМІ та особі, яка звернулася із заявою.

Заява Комісії – застосовується у випадках, коли дії журналіста чи ЗМІ розцінюються Комісією як такі, що порушили норми журналістської етики, право громадськості на отримання правдивої інформації або загрожують іміджу українських ЗМІ. Заява Комісії надсилається журналістам, керівникам ЗМІ, які стали об'єктом слухань Комісії; особі, яка звернулася із заявою; керівним органам організацій – колективних членів Комісії; розповсюджується серед журналістів, які підписали Етичний кодекс. ЗМІ оприлюднюють або не оприлюднюють заяву на власний розсуд.

Заява у формі публічного осуду. Застосовується у випадках, коли дії журналістів або ЗМІ розцінюються Комісією як свідоме порушення норм журналістської етики і є абсолютно несумісними з поняттями професійної журналістики. Заява Комісії про публічний осуд розповсюджується якнайширше всіма доступними Комісії засобами. Комісія та секретаріат докладають зусиль для того, щоб Заява про публічний осуд була оприлюднена якомога більшою кількістю ЗМІ. Рішення ухвалюється шляхом голосування. У випадку рівного розподілу голосів голос голови Комісії є вирішальним.

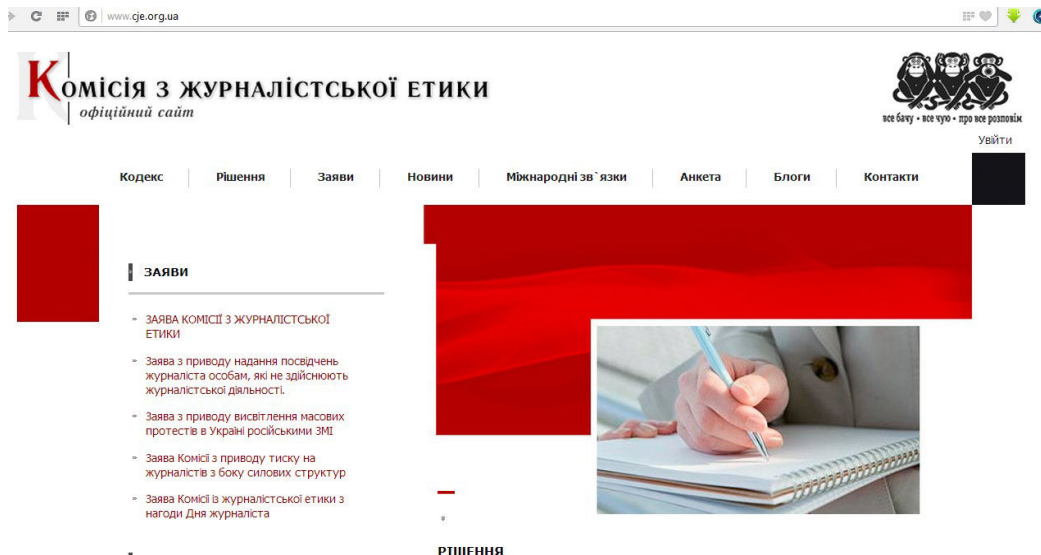
Право на звернення до Комісії мають:

- кожен журналіст, який здійснює свою діяльність відповідно до Закону України "Про засоби масової інформації" та визнає компетенцію Комісії;
- кожен громадянин, який вважає, що професійна діяльність конкретного журналіста суперечить основним принципам та загальноприйнятим етичним нормам журналістики.

Комісія має право за власною ініціативою розпочати розгляд випадків про порушення професійних та етичних норм журналістики, якщо такі зафіксовано у процесі моніторингу ЗМІ.

Комісія фінансується із добровільних внесків журналістів та частин Комісії. Також діє пошук грантів для забезпечення своєї діяльності в українських неурядових та міжнародних донорських організаціях. Бюджет витрачається на забезпечення діяльності Комісії. Зокрема, організаційні витрати з проведення зборів та вивчення матеріалів; відрядження членів Комісії та секретаріату, пов'язані із вивченням справ та популяризацією ідей Комісії; на діяльність секретаріату Комісії. Весь бюджет складається відповідно до грошових надходжень та затверджується зборами Комісії, на яких присутні не менше 60% членів та представлені всі частини Комісії. Комісія звітується про використання коштів перед з'їздом підписантів Етичного кодексу українського журналіста, тобто не рідше одного разу на 2 роки.

Уся інформація про Комісію з журналістської етики розміщена на її офіційному

сайті (Див. рис. 1):

Рис.1. Головна сторінка офіційного сайту Комісії з журналістської етики.

Далі детальніше проаналізуємо приклади справ, які розглядала Комісія з журналістської етики.

13 серпня 2013 р. до КЖЕ надійшла заява від громадянки Дем'яненко Кларі Петрівни, матері шести власних та 22 прийомних дітей, яка звинувачувала телепрограму “Один за всіх” телеканалу СТБ в порушенні Етичного кодексу українського журналіста, а саме ст. 4 “Висвітлення судових процесів має бути неупередженим щодо звинувачених. Журналіст не може називати людину злочинцем до відповідного рішення суду” та ст. 18 “Журналіст має бути особливо обережним при висвітленні питань, пов’язаних із дітьми. Журналіст та редактор повинні мати обґрунтовані підстави для висвітлення приватного життя неповнолітньої особи (осіб) та дозвіл на це від її батьків чи опікунів. Неприпустимим є розкриття імен неповнолітніх (або вказування ознак, за якими їх можна розпізнати), які мали відношення до протизаконних дій, стали учасниками подій, пов’язаних із насильством”. Жінка просила не допустити виходу в ефір програми, присвяченні дитячому будинку сімейного типу Дем'яненко, що, на її думку, несло загрозу для здоров'я її неповнолітніх вихованців. Крім того, вона звинувачувала ведучого програми Дмитра Карпачова в тому, що він у студії у присутності дітей неодноразово назвав батька родини педофілом (як доказ у неї є запис на диктофоні).

Під час вивчення питання з'ясовано, що програма про сім'ю Дем'яненко вийшла в ефір каналу СТБ 8 вересня 2013 р. Головною героїнею програми була одна з прийомних дочок Ліза, яка звинувачувала прийомного батька у сексуальних домаганнях. На момент зйомок програми і виходу в ефір Ліза – повнолітня. Перегляд програми засвідчив, що ведучий в ефірі жодного разу не назвав батька родини педофілом. У зв'язку з такими заявами, Комісія надіслала звернення директору телеканалу СТБ Бородянському В. В. та його заступнику, юристу каналу Максимчуку А. О. На адресу Комісії 15 листопада надійшла відповідь від Максимчука А. О., в якій представник каналу запевнив, що вихід в ефір програми жодним чином не порушив права та законні інтереси Дем'яненко К. П. та її неповнолітніх вихованців, а навпаки, мав на меті продемонструвати невідворотність відповідальності за будь-яке свавілля з боку батьків-вихователів: “Журналістами ПрАТ “ММЦ-СТБ” при створенні випуску проекту “Один за всіх” було дотримано всіх норм законодавства України, Етичного кодексу українського журналіста» [6]. З огляду на вищесказане, Комісія вважає, що журналісти телеканалу

СТБ у програмі про дитячий будинок сімейного типу Дем'яненко частково порушили норми Етичного кодексу українського журналіста, а саме статтю 18. Навіть маючи обґрунтовані підстави для висвітлення цієї теми, журналісти каналу мали бути особливо обережними при висвітленні питань, пов'язаних із дітьми. Неповнолітні діти у цій родині (прізвище якої було оприлюднено), хоча й не брали участі в зйомках, але дивилися програму в ефірі; ситуація в їхній родині набула розголосу та може спричинити психологічний тиск з боку – сусідів, однокласників, знайомих.

Отже, КЖЕ з журналістської етики частково визнала вину журналістів, пов'язану із необережним називанням прізвищ та імен дітей сім'ї, про яку йшлося у програмі. На нашу думку, оскільки головні герої програми були повнолітніми, журналісти мали законне право називати їх імена та прізвища. Щодо етичних норм, то, незважаючи на їх часткове порушення, журналісти програми змогли розкрити злочинні дії, які чинилися з дітьми (зокрема, спроба зґвалтування).

Також Комісія звертає свою увагу на порушення прав журналістів та загрозу їх життю під час виконання професійних обов'язків. Усім добре відомий факт побиття журналістів Ольги Сніцарчук та Владислава Содея на мітингу, який відбувся 18 травня 2013 р. у Києві біля управління МВС з прикрістю констатувала, що цей обурливий випадок є свідченням загрозової тенденції, яка може стати закономірністю. Все це стосується одного факту – влада намагається контролювати журналістську діяльність [2]. Протягом останніх років скарги чи заявники вимагають – і це правильно – від журналістів керуватися нормами Етичного кодексу українського журналіста, тоді як чиновництво, правоохоронці, приватні структури чи окремі громадяни ігнорують чинне законодавство про інформаційний простір.

У заяві з приводу цієї події сказано: “Вдаючись до вільного тлумачення норм закону, пресові служби від керівних органів держави до сільрад блокують доступ журналістів до інформації, у тому числі і суспільно значимої. Стало нормою, коли посадові особи, ігноруючи закони, зухвало відмовляються від надання інформації. Намагання журналістів чесно виконати свою роботу все частіше закінчуються побиттями, зіпсутою технікою, образами. Комісія вважає, що ганебний за суттю напад на наших колег 18 травня 2013 року, а також подібні випадки, лік яким іде на десятку, є прямим наслідком конфронтації політичних сил, інформаційних воєн і провокацій” [2].

Відповідно до проведеного розслідування, винним у побитті журналістів визнали Вадима Тітушка, якого засуджено до двох років умовного покарання. Згодом, як повідомила журналістка Оксана Шкода, Вадим Тітушко отримав журналістське посвідчення і буде ведучим на одному з телеканалів. Цей факт обурив Комісію з журналістської етики і вона висловила заяву, у якій говориться про наступне: “Статус журналіста надається представникам ЗМІ для допомоги у виконанні ними соціальної функції, висвітлення суспільно важливої інформації, встановлення дійсних обставин щодо важливих подій в державі, нагляду та об'єктивного висвітлення діяльності органів влади”. З огляду на це неправомірне використання статусу журналіста є суспільно небезпечним діянням, оскільки посягає на гарантовані законом права та обов'язки журналістів та усіх громадян.

У зв'язку з цим Комісія з журналістської етики вимагає від:

- Міністерства внутрішніх справ України надати інформацію, чи не звертався “репортер” продакшн-телестудії “Діалог” Вадим Тітушко (посвідчення № 027) за дозволом на отримання вогнепальної травматичної зброї, право на носіння якої дозволено журналістам;

- Власників продакшн-телестудії “Діалог” та її уповноважених керівників анулювати журналістське посвідчення, видане Вадиму Тітушку [4].

У разі, якщо підтвердяться підозри (наведені у розслідуванні сайту “Наші гроші”) щодо фальсифікації журналістського посвідчення, наданого Вадиму Тітушку, Комісія з журналістської етики “вимагає від правоохоронних органів порушити кримінальне провадження проти винних осіб” [4].

Ще одна заява Комісії з журналістської етики стосується побиття журналістки Тетяни Чорновол 24 грудня 2013 р., яка в цей день їздила знімати будинки міністра внутрішніх справ Віталія Захарченка та генпрокурора Віктора Пшонки. Інформацію про будинок головного міліціонера Тетяна Чорновол встигла поставити в блог на “Українській правді”.

“Звіряче побиття журналістки Тетяни Чорновол, побиття журналістів під час акцій протесту свідчить, що робота журналіста в Україні стала вкрай небезпечною, наступною жертвою може стати будь-хто з колег”, – заявляє Комісія з журналістської етики. “Ми звертаємося до колег з проханням продемонструвати цехову солідарність і не замовчувати історію з побиттям Тетяни Чорновол та його розслідуванням. Ми також вимагаємо від керівників правоохоронних органів взяти на себе всю відповідальність за випадки побиття журналістів та пояснити, що саме робитиме МВС, Прокуратура та СБУ для забезпечення права на професію журналіста в Україні” – йдеться далі у заяві” [5].

Комітет Верховної Ради з питань свободи слова та інформації надіслав на розгляд Комісії з журналістської етики “Відкритий лист-звернення вчителів Черкащини до Національної спілки журналістів України та Комітету з питань свободи слова Верховної Ради України”, у якому оскаржується “необ’єктивне висвітлення та зганьблення честі педагога” журналісткою Ольгою Мальчевською у серії репортажів із села Коритня Монастирищенського району Черкаської області, оприлюднених у листопаді 2011 р. та січні 2012 р. на каналі “1+1”. Нагадаю, що журналістка телеканалу обрала метод «зміна професії» і провела власне журналістське розслідування, влаштувавшись вчителькою англійської мови у сільську школу.

Комісія з журналістської етики, вивчивши всі матеріали та проаналізувавши факти, прийшла до висновку, що розслідування Ольги Мальчевської “Школа виживання” цілком відповідає основоположній вимозі сучасної української журналістики – служити не владі, а суспільству. Воно є прикладом максимально можливого наближення до життя і занурення в проблему – явища надзвичайно рідкісного для сьогодення. Журналістка Ольга Мальчевська показала, як треба захищати не “честь мундира”, а інтереси сільських дітей, бо саме після її репортажів були вирішені проблеми, які буденно відкладалися на потім, про що йшлося у заключній частині розслідування із прямим включенням із Коритні.

“Виконуючи прохання заслужених вчителів Черкащини поінформувати “колектив освітян” і громадськість про позицію з цього питання, Комісія із журналістської етики вирішила:

1. Ольга Мальчевська у проведенні власного журналістського розслідування не порушила жоден із пунктів Етичного кодексу журналіста України.

2. Журналістське розслідування “Школа виживання” є злободенним для виховання честі і гідності молодих українців, надання школярам якісних знань.

3. Вибір Ольгою Мальчевською адреси розслідування – у край занедбаній сфері народної освіти – є прикладом для наслідування журналістською спільнотою” [6].

Висновки. Комісія з журналістської етики розглядає різноманітні скарги, які стосуються порушень етики журналістики, а також реагує на різноманітні ситуації, де мають місце порушення журналістських прав та свобод.

Функції та повноваження Комісії з журналістської етики визначені у статуті органу. Ситуації, які розглядає Комісія, є зазвичай двозначними. Тому, вирішуючи такі питання,

Комісія звертається до офіційних органів і на основі відповідей робить свої висновки та виносить рішення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Етичний кодекс українського журналіста. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cje.org.ua/documents/47/>
2. Комісія з етики вважає побиття Снідарчук та Содея загрозовою тенденцією сьогодення. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.telekritika.ua/profesija/2013-06-06/82274>.
3. Комісія з журналістської етики занепокоєна викликами журналістів на допити до міліції та прокуратури. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.telekritika.ua/pravo/2013-12-13/88465>.
4. Комісія з журналістської етики обурена фактом видачі журналістського посвідчення Вадиму Тітушку. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.telekritika.ua/profesija/2013-12-24/88759>.
5. Комісія з журналістської етики просить журналістів не замовчувати напад на Тетяну Чорновол. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.telekritika.ua/profesija/2013-12-25/88813>
6. Комісія з журналістської етики. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cje.org.ua>.
7. Кузнецова О. Д. Журналістська етика та етикет: основи теорії, методики, дослідження трансформації незалежних видань України, регулювання моральних порушень : монографія / О. Д. Кузнецова. – Львів : Світ, 1998. – 412 с.
8. Пономаренко Л. Г. Морально-етичний дискурс сучасних друкованих та електронних ЗМІ : монографія /Л. Г. Пономаренко. – Запоріжжя : КПУ, 2011. – 328 с.
9. Приступенко Т. О. Теорія журналістики: етичні та правові засади діяльності засобів масової інформації : навч. посібник / Т. О. Приступенко. – К. : Знання, 2011. – 351 с.

Екатерина Гулькевич

Комиссия по журналистской этике: функции и полномочия

В статье определена специфика работы Комиссии в Украине, проанализированы функции этого органа и особенности принятия решений относительно дел, которые касаются работы украинских телеканалов.

Ключевые слова: журналистская этика, функции, заявление, решение, этический кодекс.

Katerina Gulkevych

Commission of Journalistic Ethics: Functions and Powers

In the article is defined the specificity of the Commission of journalistic ethics in Ukraine. We analyzed the functions of the body and features of decisions on cases concerning the work of Ukrainian TV channels.

Keywords: journalis methics, function, application, judgment, code of ethics.